

Тема 4. Сучасний стан волонтерства в Україні

Класифікація волонтерських груп

Поняття «*група*» є одним з базових у соціології та соціальній психології. За визначенням одного з відомих психологів Т. Шибутані, *група* — це об'єднання людей, що здійснюють послідовну координовану діяльність, яка свідомо чи несвідомо підпорядкована якійсь загальній меті та певною мірою задовольняє учасників

Відомий український теоретик і практик волонтерської діяльності Т.Л. Лях у 2009 році науково обґрунтовує поняття «волонтерська група» у дисертаційному дослідженні «Соціально-педагогічна діяльність студентських волонтерських груп». Також вона пропонує класифікувати волонтерів за такими класифікаційними ознаками:

Класифікаційна ознака	Тип волонтера
За віком	Діти
	Підлітки
	Молодь
	Люди зрілого віку
	Люди похилого віку
За ступенем професіоналізму у галузі, в якій здійснюватиметься волонтерська діяльність	Професіонали
	Непрофесіонали
За тривалістю волонтерської діяльності	Волонтери, які працюють тривалий проміжок часу (понад 6 місяців)
	Волонтери, які працюють короткий проміжок часу (разові акції, менше 6 місяців, сезонно)
За соціальною роллю, соціальним статусом	Учні
	Студенти
	Безробітні
	Батьки
	Сім'ї
	Пенсіонери
	Особи, які обрали волонтерську діяльність як альтернативу вироку
За ступенем мобільності	Мобільні
	З обмеженою мобільністю
	Немобільні
За приналежністю до певного типу організації, установи	Корпоративні волонтери
	Волонтери громадських об'єднань
	Волонтери благодійних організацій
	Волонтери державних організацій (соціальних установ)
	Волонтери релігійних організацій
	Волонтери ініціативних груп мешканців територіальних громад
За попереднім досвідом волонтерського	Без досвіду
	Із незначним досвідом (разові акції, участь у короткотривалих масових заходах тощо)

	Із достатнім досвідом (участь у довготривалих волонтерських програмах, ініціативах, досвід попередньої підготовки до волонтерської роботи тощо)
За складом волонтерської групи	Змішаний, представлений представниками різних типів волонтерів
	Однотипний, представлений волонтерами одного типу (групи студентів-волонтерів, пенсіонерів-волонтерів тощо)

Суб'єкти та об'єкти волонтерської діяльності.

В соціально-педагогічній роботі під ресурсами розуміють все, що може бути задіяне для вирішення проблем клієнтів, соціальної групи чи розв'язання певних соціальних завдань. Відповідно до віку, соціальної ролі та соціального статусу можна виокремити наступні групи добровільних помічників.

1. Діти та підлітки. Волонтерами можуть стати не тільки особи, які досягли 18-річного віку. Самий веселий, вдячний і, звичайно, самий найбільш непостійний загін волонтерів – діти та підлітки. Для підлітків головною причиною участі у волонтерській діяльності є: можливість самоутвердитись в очах однолітків, батьків, знайти нових друзів, можливість спілкування з однолітками, можливість набути нових навичок і знань та проведення власного дозвілля. Питання надання конкретної соціальної допомоги, як правила для них не є визначальним. Професійна кваліфікація волонтерів-підлітків звичайно досить низька, проте вони володіють іншими якостями і здібностями, тому ця категорія волонтерів є незамінною у практичній діяльності. При цьому за якісної організації волонтерської роботи підлітки можуть працювати до 5 днів на тиждень по 2-3 години. Волонтери-підлітки надзвичайно корисні у проведенні ігрових форм соціальної роботи, роботи з інвалідами, в прес-центрах тощо. Робота з ними потребує врахування кількох важливих правил:

1. Робота в організації не повинна заважати основному навчанню;
2. Робота не повинна бути одноманітною;
3. У кожній справі, яка довіряється дітям або підліткам, обов'язково має бути місце для прояву їхньої власної ініціативи і самостійних рішень, а також персональної відповідальності;
4. Їх участь у волонтерському русі має бути погодженою з батьками і вчителями;
5. Робота має бути безпечною, хоча частка розумного ризику з старшими дітьми може допускатися, але за умови суворого контролю з боку дорослих;
6. Робота, безумовно, має бути найбезпечнішою для дитячої психіки;
7. Не варто включати дітей у внутрішні конфлікти організації, тим більше – переманювати з однієї програми до іншої;
8. Чітко визначати засоби заохочення, ні в якому разі не обіцяти більше, ніж можна зробити для волонтера;
9. Демонструвати по можливості перспективи їх діяльності в організації і обговорювати з ними плани на майбутнє;
10. Не переоцінювати здібності дітей, особливо вголос, перед широким загалом людей.

2. Волонтери, які приходять за власним бажанням. Волонтери можуть прийти в організацію за власним бажанням, прочитавши про неї у пресі і виявивши бажання дізнатися, як вона працює. Якщо інтереси організації збігаються з інтересами потенційного волонтера, потрібно детальніше ознайомити його з організацією, запропонувати навчання, оскільки здебільшого воно необхідне, залучити до роботи з реалізації конкретної програми. Іноді робота, запропонована волонтеру, є дуже відповідальною, потребує професійних

навичок, наприклад няня в притулку для маленьких дітей, консультант «Телефону довіри» – тут без навчання не обійтися.

3. Спеціалісти. Волонтери-фахівці – це психологи, педагоги, соціальні педагоги, соціальні працівники, юрист, лікарі, які надають консультативну допомогу соціальним працівникам та іншим волонтерам або практично допомагають різним клієнтам соціальних служб. Основним рушійним мотивом участі спеціалістів у волонтерському русі є реалізація особистих професійних можливостей. Практика дозволила виокремити три основних правила в роботі із спеціалістами як волонтерами:

1. Ваші професійні погляди на ту чи іншу проблему мають збігатися або в крайньому разі не розходитися;
2. Гнучкий графік для спеціаліста, зайнятого, як правило, в кількох місцях;
3. Забезпечення можливості професійної або наукової кар'єри, адже часто саме за цим звертаються до некомерційних організацій спеціалісти.

4. Чиновники. Люди, які працюють у державному апараті, наприклад, у міській адміністрації, також можуть бути волонтерами. Перш ніж залучити їх до цієї діяльності, слід з'ясувати, чи не призведе це до конфлікту волонтера з керівниками. Найнадійніший варіант у такій ситуації, коли адміністрація знає і дає згоду на роботу свого працівника волонтером. Другий важливий момент: чи не станеться в такому випадку конфлікту між вами і державною структурою? Як результат при прийнятті рішення щодо розподілу коштів – перевага віддається вашій організації. Третє – мотив участі державного службовця в роботі конкретної організації. Чиновники місцевої адміністрації можуть бути вашими волонтерами лише як приватні особи.

5. Клієнти. Волонтерами можуть бути і ті, кому надається допомога – клієнти конкретної організації, наприклад пацієнти клініки або слухачі виховного центру, батьки клієнта, а також ті, хто був клієнтом раніше і хоче працювати волонтером в різних програмах. Принципи роботи з волонтерами-клієнтами такі ж, як і з дорослими. Слід пам'ятати про їх особисті потреби, про те, що вони прийшли не тільки допомагати, а й отримувати допомогу.

6. Члени організації. Наймогутніший загін волонтерів – члени організації, якщо вона має членство. Як примусити членів організації працювати на її благо? Здебільшого примушувати і не потрібно. Дуже часто пасивність членів організації викликана не стільки їх небажанням працювати або особистим завантаженням, скільки невмінням керівників організувати роботу. Волонтери-члени громадських організацій надають широкий спектр соціальних послуг різним категоріям населення. Проте основний акцент у своїй діяльності роблять на матеріальній підтримці окремих осіб, груп чи сімей: фінансовій допомозі, розподілі гуманітарної допомоги, підтримці матеріально не забезпеченої частини населення продуктами харчування. Майже половина громадських організацій (49%) залучені саме до таких видів соціальної роботи. До актуальних послуг належить сфера дозвілля, якою описуються 28% громадських організацій, 22% – приділяють особливу увагу питанням сексуального виховання молоді і планування сім'ї.

7. Студенти різних навчальних закладів. В переважній більшості працюють як волонтери в організаціях під час проходження практики. Після її закінчення багато з них залишається відданими волонтерами в організації, яка за профілем близька до їхньої майбутньої професійної діяльності. У студентів-волонтерів особливі мотиви для добровільної соціальної роботи. Насамперед їх цікавлять професійні проблеми. Вони можуть бути як формальними – одержання заліку, проходження практики, так і реальними – набуття фахових знань з майбутньої спеціальності, напрацювання навичок спілкування з клієнтами. Для них більше важливі спілкування з професіоналами в обраній спеціальності, знайомство з новими методиками і технологіями, все, що може допомогти стати кваліфікованими фахівцями і працевлаштуватися.

8. Батьки можуть виступати в якості волонтерів найчастіше в групах самопомоги, громадських організаціях, які опікуються проблемами їхніх дітей. Мотивація участі волонтерів-батьків в соціальній роботі – бажання допомогти собі особисто, а разом з тим і іншим сім'ям з подібними проблемами: сім'ям дітей-інвалідів, алкоголіків, наркоманів тощо. Рівень кваліфікації батьків може бути різним, проте всі вони мають великий життєвий досвід проживання та спілкування у кризовій сім'ї, знання про можливості виживання в кризовій ситуації (різній для різних категорій сімей), і тому їхня допомога є досить важливою. Вибір напряму соціальної роботи, за яким працюють волонтери-батьки, визначений особистою проблемою волонтера: батьки дітей, які працюють з сім'ями, де є діти з таким ж захворюванням. Час роботи для таких волонтерів досить різний. Інформація, необхідна для початку роботи, – законодавча база, знання якої дозволить захистити, відстояти права сімей, що опинилися в кризовій ситуації.

Правові норми та законодавча база волонтерського руху в Україні.

Наразі в Україні активно розвивається волонтерський рух. Волонтери є повноправними суб'єктами соціально-педагогічної діяльності. Роль волонтерства у соціальній сфері визнана на державному рівні, що знаходить своє підтвердження в окремих законодавчих документах, зокрема у законах України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про соціальні послуги», в яких добровільна праця волонтерів визнається як необхідна та суспільно корисна.

14 вересня 1990 року на 11-му Конгресі Міжнародної Асоціації Волонтерів було прийнято Загальну декларацію волонтерів - нормативний акт, який на міжнародному рівні дав визначення змісту і меті волонтерства, закріпив його основні принципи, чітко визначив гуманістичне спрямування, творчий і миротворчий характер волонтерської діяльності.

Від часів незалежності України державою видано низку нормативно-законодавчих актів щодо підтримки та розвитку волонтерського руху, зокрема, у Законах України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (від 21.06.2001, № 2558-III), «Про соціальні послуги» (від 19.06.2003, № 966-IV), в яких добровільна праця волонтерів визнається як необхідна та суспільно корисна. 10 грудня 2003 року затверджено постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг» (від 10.12.2003, № 1895).

Так, на сьогодні законодавчо визначений термін «волонтерський рух», задекларовано, що підтримка і сприяння його розвитку є одним із основних напрямів державної політики у сфері соціальної роботи з дітьми і молоді. Закон України від 21.06.2001 року №2558 III «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю».

В 2003 році Кабінетом Міністрів України утворено Координаційну раду з питань розвитку та підтримки волонтерського руху (розпорядження Кабінету Міністру України від 23.04.2003 року №225-р. «Про утворення Координаційної ради з питань розвитку та підтримки волонтерського руху»). Визначеного термін «волонтер», легітимізовано право волонтерів на їх залучення до надання соціальних послуг у відповідності з положенням, затвердженим Кабінетом Міністрів України, яке регулює цю діяльність передбачене право суб'єктів які надають соціальні послуги, залучати волонтерів на договірних засадах для виконання цієї роботи (Закон України від 19.06.2003 року №966 IV «Про соціальні послуги»).

Основними напрямками виконання Загальної державної програми підтримки молоді 2004-2008 роки передбачено підтримку трудових та волонтерських загонів молодіжних громадських організацій, діяльність яких спрямовано на реставрацію та відновлення об'єктів культурної спадщини, меморіальних комплексів, пам'ятників бойової та трудової слави, допомогу соціально не захищеним верствам населенням.

Намічено також сприяння розвитку волонтерського, молодіжного громадського руху (Закон України від 18.11.2003 року №1281 IV «Про загальну державну програму

підтримку молоді на 2004-2008 роки)), визначено термін волонтерська діяльність у сфері надання волонтерських послуг, її основні засади, суб'єкти, які займаються цією діяльністю, напрями і шляхи її проведення, соціальні послуги до надання яких соціальної служби можуть залучатися волонтери, порядок і механізми співпраці волонтерів соціальної служби координатори волонтерської діяльності, у сфері надання соціальних послуг - Міністерство праці та соціальної політики України, Міністерство у справах сім'ї, дітей та молоді (Постанова Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 року №1895 «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг»).

Також, 5 липня 2012 року був виданий основний документ, який на сьогодні регулює діяльність волонтерів - Закон України «Про волонтерську діяльність».

Характеристика волонтерських програм.

Всеукраїнська асоціація молодіжного співробітництва «Альтернатива В» <http://www.alternativev.com.ua>. Всеукраїнська асоціація молодіжного співробітництва «Альтернатива В» — неполітична, неприбуткова молодіжна громадська організація, що була заснована на добровільних засадах у 1992 році. «Альтернатива В» була створена з метою сприяння співпраці між молодіжними організаціями, залучення молоді України до молодіжних програм у галузі освіти, культури, екології, захисту історичного надбання та допомоги соціально незахищеним верствам населення. 43 На Інтернет-сайті Всеукраїнської асоціації молодіжного співробітництва «Альтернатива В» Ви можете дізнатися про останні новини із життя організації, ознайомитися з можливостями волонтерства за кордоном, а також отримати інформацію про волонтерські табори Western Europe, S&E Europe, Others, Volunteer Exchange Form. Свої враження від відвідин сайту, а також інші корисні повідомлення можна залишити в гостьовій книзі.

Спілка української молоді в Україні <http://www.cym.org>. Спілка української молоді в Україні — всеукраїнська молодіжна громадська організація, яка об'єднує українську молодь на добровільних засадах, виховуючи свідомих, чесних і працюючих громадян, відданих українців-державників, що виробляють світогляд на національно християнських традиціях та ідеалах, виплеканих українською нацією протягом століть. На Інтернет-сайті Спілки української молоді (СУМ) Ви зможете дізнатися про історію організації та програми, які вона реалізує, про її діяльність у сфері спорту й культури, прочитати безліч цікавого в журналі української молоді «Крилаті». А в режимі онлайн можна спробувати свої сили в сумівських іграх.

ПЛАСТ — Національна скаутська організація України <http://www.plast.org.ua>. Національна скаутська організація України ПЛАСТ створена з метою сприяти всебічному, патріотичному вихованню та самовихованню української молоді на засадах християнської моралі; спираючись на ідейні засади Пласту, виховувати молодь на свідомих, відповідальних і повновартісних громадян місцевої, національної та світової спільноти, провідників суспільства. «Основою пластування, основою життя в Пласті є гра. Гра, у яку молодь грає у своєму гурті під проводом провідників, згідно з точно окресленими правилами. Гра, а не забава. Гра, яка має всі елементи життя в організованому суспільстві. Пластова гра — передусім гра в суспільну організацію з прицілом виробити в молоді снагу до творення спільнот, навчити їх форм організації та методів гурткової праці, прищепити молоді гурткову дисципліну, активність та 44 бажання присвятити себе для добра спільноти». На Інтернет-сайті Ви можете ознайомитися з ідейною основою організації та її методикою, виховною системою й засобами, дізнатися про напрями практичних навичок, які здобувають пластуни, що потрібно для того, аби ним стати, а також отримати безліч цікавої й корисної інформації із життя організації.

Centrum Wolontariatu <http://www.wolontariat.org.pl>. Інтернет-сайт Мережі центрів волонтеріату Польщі, який містить ресурси як для волонтерів, так і для організацій, що бажають залучати волонтерів; пропонує набір, навчання, розміщення й оцінку праці волонтерів. Пропагує волонтерство, впровадження волонтерських програм тощо.

United Nations Volunteers <http://www.unv.org>. Офіційний Інтернет-сайт програми Організації Об'єднаних Націй «Волонтери ООН». Програма працює через представництва Програми Розвитку ООН (UNDP) для розвитку партнерства серед країн-членів ООН.

International Association for Volunteer Effort <http://www.iave.org>. Інтернет-сайт Міжнародної асоціації волонтерських зусиль. Асоціація нараховує близько 800 членів у 100 країнах світу. Пропонує широкий спектр послуг у сфері волонтерства.

Volunteer Match <http://www.volunteermatch.org>. Інтернет-ресурс для охочих стати волонтером у США. Містить пропозиції волонтерської роботи та безліч цікавої інформації.

Визнання праці волонтерів в Україні та світі.

Генеральна Асамблея ООН проголосила 2001 рік міжнародним роком волонтерів. Основними цілями проведення якого були визначені: підвищення рівня визнання волонтерської діяльності, допомога та сприяння їй, популяризація, створення мережі поширення та обміну інформації про неї. Умова виконання поставлених завдань – співпраці таких секторів суспільства, як громадські організації, держава, приватні особи.

22 березня 2001 року Президент України підписав розпорядження про проведення в Україні Міжнародного року волонтерів.

Отже, всі ці дані говорять про те, що попит на волонтерську працю зростає з кожним роком. З'явилося багато організацій в Україні, які займаються залученням та навчанням волонтерів, або тих, що спеціалізуються лише на розвитку волонтерства. Доречно зазначити, що на сьогодні існує, наприклад, в м. Києві, принаймні **три фактори, які уможливають запровадження волонтерства в суспільне життя:**

1. Наявність користувачів соціальних послуг та поля для волонтерської діяльності які можуть запропонувати недержавні громадські організації;
2. Наявність потенційних волонтерів, яких можна залучати організовувати, навчати;
3. Існування світових моделей волонтерства та методичних рекомендацій щодо роботи волонтерського сектора, які поступово впроваджуються методом тренінгових занять для підготовки тренерів.

На сьогоднішній день волонтерські організації існують у 80-ти країнах світу. Правління цих країн надає підтримку волонтерському руху, який набуває глобального характеру. Працюють міжнародні волонтерські організації. Волонтерський рух поширений у багатьох країнах світу. За результатами опитування, у Франції до нього залучено 19%, в Німеччині – 34%, в США майже 56%, в Японії – 26%.